

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΟΥ ΙΩΗΛ

ΥΠΟ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Π. ΧΑΣΤΟΥΠΗ

Ὁμοτ. Καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν

Ὑπομνήματα. K. A. Credner, Der Prophet Joel übersetzt und erklärt, 1831. — A. Wünsche, Die Prophetie des Joel übersetzt und erklärt, 1872. — A. Scholz, Kommentar zum Buche des Propheten Joel, Würzburg 1885. — J. Wellhausen 1898³ (1963⁴). — K. Marti, KHC 1904. — J. A. Bewer, ICC 1911 (1948). — S. R. Driver, CambrB 1915. — W. Nowack, HK 1922³. — J. Schmalohr, Das Buch des Propheten Joel übersetzt und erklärt, (AA VII, 4) 1922. — K. Marti, HSAT II (1923), σ. 23-29. — G. W. Wade, WC 1925. — E. Sellin, KAT¹ 1929³. — B. Kutsal, Liber prophetae Joelis, 1932. — J. Theis, HS 1937. — G. M. Rinaldi, Il libro di Joele tradotto e annotato, 1938. — H. Frey, BAT 24 (1941), σ. 203-249. — G. Widmer, Die Kommentare von Raschi, Ibn Esra, Radaq zu Joel. Text, übersetzung und Erläuterung mit einer Einführung in die rabbinische Bibelexegese, 1945. — Β. Βέλλα, ἘΠΔ 3 (1948), σ. 74-114. — A. Weiser, ATD (1950) 1979⁷. — Th. H. Robinson, HAT 1954² (1964³). — J. A. Thompson, IB 6 (1956), σ. 727-760. — M. Bič, Das Buch Joel, 1960. — C. A. Keller, CAT 1965. — H. W. Wolff, BK 1969, 1975². Καὶ ἐν ἀγγλ. μεταφράσει ὑπὸ J. Waldemar / S. D. McBride, Jr, / C. A. Muenchow, Philadelphia 1977. — W. Rudolph, KAT² 1971. — J. D. W. Watts, CambrBC 1975.

Ἄλλα βοηθήματα. H. Grätz, Der einheitliche Charakter der Prophetie Joels und die Künstliche Gliederung ihrer Teile, 1873. — E. O. A. Merx, Die Prophetie des Joel und ihre Ausleger von den ältesten Zeiten bis zu den Reformatoren, Halle 1879. — G. Kessner, Das Zeitalter des Propheten Joel, Leipzig 1888 (Diss.). — H. Holzinger, Sprachcharakter und Abfassungszeit des Buches Joel, ZAW 9 (1889), σ. 89-131. — G. Preuss, Die Prophetie Joels unter besonderer Berücksichtigung der Zeitfrage, Halle 1889 (Diss.). — L. Sievers, Metrische Studien, Alttestamentliche Miscellen VI: zu Joel, 1907. — H. H. D. Stocks, Der «Nördliche» und die Komposition des Buches Joel, NKZ 19 (1908), σ. 725-750. — B. Duhm, Anmerkun-

gen zu den zwölf Propheten, Giessen 1911, σ. 96 ἐξ. (= ZAW 31, 1911, σ. 184 ἐξ.). — W. K n i e s c h k e, Die Eschatologie des Joel in ihrer historisch-geographischen Bestimmtheit, Rostock 1912 (Diss.). — L. D e n n e f e l d, Les problèmes du livre de Joël, Paris 1926. — J. G o e t t s b e r g e r, Einleitung in das Alte Testament, 1928, σ. 330-332. — H. J. K r i t z i n g e r, De Profesie van Joël, 1935. — O. R. S e l l e r s, Stages of Locust in Joel, AJSL 52 (1935/6), σ. 81-85. — H. B i r k e l a n d, Zum hebräischen Traditionswesen. Die Komposition der prophetischen Bücher des Alten Testaments, (ANVAO II, 1) 1938. — A. J e p s e n, Kleine Beiträge zum Zwölfprophetenbuch, 1: Joel, ZAW 56 (1938), σ. 85-96. — K. J e n s e n, Inledningsspörgmalet i Joels bog, DTT 4 (1941), σ. 98-112. — R. H. P f e i f f e r, Introduction to the Old Testament, 1941, σ. 573-576. — G. A m o n, Die Abfassungszeit des Buches Joel, Würzburg 1942 (Diss.). — J. E n g n e l l, λ. Joelsbok, ἐν SBU I (1948). — A. S. K a p e l r u d, Joel Studies, (UUÅ 1948,4) Uppsala καὶ Leipzig 1948. — A. H a l d a r, The Desert in Sumero-Accadian and West-Semitic Religions, (UUÅ 1950, 3, σ. 56-59) Uppsala καὶ Leipzig 1950. — L. M a r i è s, A Propos de récentes études sur Joël, RSR 37 (1950), σ. 121-124. — R. E. L a t t i m o r e, The Date of Joel, S. Baptist Seminary 1951. — T h. C h a r y, Les prophètes et le culte à partir de l' exil, Bibliothèque de Théologie III /3 (1955), σ. 190-216. — J. T h o m p s o n, Joel's Locusts in the Light of Near Eastern Parallels, JNES 14 (1955), σ. 52-55. — M. T r e v e s, The Date of Joel, VT 7 (1957), σ. 149-156. — O. P l ö g e r, Theokratie und Eschatologie, (WMANT 2) Neukirchen 1959, 1968³, σ. 117-128. Καὶ ἐν ἀγγλ. μεταφράσει ὑπὸ S. R u d m a n, Richmond / Va. 1968. — M. W e i s e, λ. Joelibuch, ἐν RGG³ III (1959), σ. 800-802. — E. K u t s c h, Heuschreckenplage und Tag Jahwes in Joel 1 und 2, ThZ 18 (1962), σ. 81-94. — J. M. M y e r s, Some Considerations Bearing on the Date of Joel, ZAW 74 (1962), σ. 177-195. — W. N e i l, λ. Joel, Book of, ἐν IDB 2 (1962), σ. 926-929. — H. W. W o l f f, Die Botschaft des Buches Joel, (ThEx NF 109) München 1963. — A. S. K a p e l r u d, λ. Joel καὶ Joelibuch, ἐν BHH II (1964), σ. 869 καὶ 869-870. — H.-P. M ü l l e r, Prophetie und Apokalyptik bei Joel, Theologia viatorum 10 (1965/66), σ. 231-252. — W. R u d o l p h, Wann wirkte Joel?, ἐν L. R o s t-Festschrift, (BZAW 105) Berlin 1967, σ. 193-198. — G. R i n a l d i, Gioele e il Salmo 65, Bibbia e Oriente 10 (1968), σ. 113-122. — (E. S e l l i n /) G. F o h r e r, Einleitung in das Alte Testament, 1969¹¹, σ. 467-472. — G. W. A h l s t r ö m, Joel and the Temple Cult of Jerusalem, (VTSuppl 21) Leiden 1971. — M. G e s e, Anfang und Ende der Apocalyptic, ZThK 70 (1973), σ. 20-49. — Λ.

Joel, ἐν EJ 10 (1972), σ. 131-133 (ἐκ τῆς Enc. Hebraica). — P. D. Hanson, *The Dawn of Apocalyptic*, Philadelphia 1975, — O. Eissfeldt, *Einleitung in das Alte Testament*, 1976⁴, σ. 528-533. — G. Fohrer, *Die Propheten des AT*, Bd. 6, Gütersloh 1976, σ. 18-40. — J. Scharbert, *Sachbuch zum Alten Testament*, 1981, σ. 65 ἐξ. κ.δ. — O. Kaiser, *Einleitung in das Alte Testament*, 1984⁵. — R. Smend, *Die Entstehung des Alten Testaments*, 1984³, σ. 171-173. — Th. Hiebert, Joel, ἐν B. W. Anderson (ed.), *The Books of the Bible*, I (1989), σ. 359-365.

α'. Ὁ προφήτης

Περὶ τοῦ προφήτου Ἰωήλ (M: Γζω'έλ = ὁ Γζαχβὲ θεός) γινώσκουμεν μόνον ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Βαθουήλ (M: Πεθου'έλ). "Ἄλλοτε ἐθεωρεῖτο ὁ πρῶτος τῶν συγγραφέων προφητῶν (περὶ τὸ 800 π.Χ.), ἀλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἡ γνώμη αὕτη δὲν εὐρίσκει ἀπῆχησην. "Ἡκιστα πιθανὴ τυγχάνει ὡσαύτως καὶ ἡ πρὸς τοὺς μετέπειτα χρόνους τῆς βασιλείας (ἰδίᾳ περὶ τὸ 600 π.Χ.) συσχετισίς τῆς δράσεως τοῦ προφήτου. Πολλοὶ ἐρευνηταί, βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν δεδομένων κριτικῆς ἀναλύσεως τοῦ φερωνύμου βιβλίου καὶ ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως ὅτι τοῦτο δὲν ἀναφέρει βασιλέα τινά, δέχονται ὅτι ὁ Ἰωήλ ἔδρασεν ἐν μεταιχμαλωσιακοῖς χρόνοις καὶ δὴ περὶ τὸ 400 π.Χ. ἐν Ἱερουσαλήμ ὡς λατρευτικὸς προφήτης. Οὗτος ἐν καιρῷ ἐπιδρομῆς ἀκρίδων καὶ ξηρασίας τῆς χώρας, καλέσας εἰς θρῆνον καὶ μετάνοιαν τὸν λαόν, προεξήγγειλε τὴν ἐκ τῆς θείας δοκιμασίας ἀπαλλαγὴν τούτου.

β'. Περιεχόμενον τοῦ βιβλίου

Τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωήλ φερόμενον βιβλίον σύγκειται ἐκ 4 κεφαλαίων (κατὰ τὰς ἀρχαίας μεταφράσεις O', V καὶ Π ἐκ 3: οἱ στ. 28-32 τοῦ κεφ. 2 τῶν μεταφράσεων τούτων ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸ κεφ. 3 τοῦ M)¹ καὶ κατέχει ἐν μὲν τῷ ἐβραϊκῷ δωδεκαπροφήτῳ τὴν δευτέραν θέσιν, ἐν δὲ τῷ ἑλληνικῷ τὴν τετάρτην. Εἶναι δ' εὐρέως γνωστὸν ἐκ τῶν δύο βασικῶν του θεμάτων, ἦτοι τῆς πληγῆς τῆς ἀκρίδος καὶ τῆς ἡμέρας τοῦ Γζαχβὲ. Τὰ δύο θέματα ταῦτα ὑποδηλοῦν διμερῆ διαίρεσίν του. Ἐν τῷ α' μέρει (1,1—2,27) γίνεται λόγος περὶ συχνῆς καὶ φοβερᾶς πληγῆς ἀκρίδος (ἐν κεφ. 1 καὶ ξηρασίας), θεωρουμένης ὡς σημείου τῆς ἡμέρας τοῦ Γζαχβὲ (1,15. 2,1b,2a,11b) καὶ ἀποτρεπομένης διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ προφήτου ἐπιμόνου κλήσεως τοῦ λαοῦ εἰς νηστείαν, θρῆνον καὶ μετὰμελητικὴν προσευχὴν ἐν λατρευτικῇ συναθροίσει, καὶ παρέχεται

1. E. Nestle, *Miscellen I. Zur Kapiteleinteilung in Joel*, ZAW 24 (1904), σ. 122-127.

ἡ διαβεβαίωσις σωτηριώδους ἐπεμβάσεως τοῦ Γλαχβέ. Ἐν τῷ β' μέρει (3,1—4,21) περιέχεται ἔνθεν μὲν ὑπόσχεσις περὶ ἐπιδαφιλεύσεως πνευματικῶν ἀγαθῶν, θαυμαστῶν ἐν τῷ σύμπαντι φαινομένων καὶ σωτηρίας τῶν τὸ ὄνομα τοῦ ἐν Σιών λατρευομένου Θεοῦ ἐπικαλουμένων (κεφ. 3), ἔνθεν δὲ ἐσχατολογικὴ ἐξεικόνισις τῆς ἡμέρας τοῦ Γλαχβέ, καθ' ἣν οὗτος θὰ κρίνη τὰ ἔθνη ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφάτ καὶ θὰ ἐξασφαλίσῃ ἐς αἰὶ διὰ τῆς ἐν Σιών παρουσίας Του τὴν ἐν ἀφθονίᾳ ὑλικῶν ἀγαθῶν διαβίωσιν τοῦ λαοῦ Του (κεφ. 4). Οὕτω ἐν ἀναλύσει τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου ἔχει ὡς κάτωθι.

Ἐπιγραφὴ (1,1).

α'. Ἡ πληγὴ τῆς ἀκρίδος (1,2—2,27).²

1. Κλησὶς εἰς θρῆνον ἔνεκα τῆς δι' ἀκρίδος καὶ ξηρασίας ἐρημώσεως τῆς χώρας (1,2-12).³

1,4: τὰ κατάλοιπα τῆς κάμπης κατέφαγεν ἡ ἀκρίς, καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς ἀκρίδος κατέφαγεν ὁ βροῦχος, καὶ τὰ κατάλοιπα τοῦ βροῦχου κατέφαγεν ἡ ἐρυσίβη.

2. Κλησὶς εἰς πένθος καὶ προσευχὴν (1,13-20).⁴

3. Ἡ ἡμέρα τοῦ Γλαχβέ ἐγγύς (2,1-11).

4. Κλησὶς εἰς ἐπιστροφὴν πρὸς τὸν Γλαχβέ (2,12-17).⁵

2,13: διαρρήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν.

5. Παραμυθητικὴ ἀπόκρισις τοῦ Γλαχβέ (2,18-27).⁶

1) Ἀῆξις τῆς πληγῆς, 2,18-20.⁷

2) Ἀφθονία ὑλικῶν ἀγαθῶν, 2,21-27.⁸

β'. Ἡ ἡμέρα τοῦ Γλαχβέ (3,1—4,21).

1. Ἐπιδαφιλευσις πνευματικῶν ἀγαθῶν (3,1-5).

2. W. Baumgartner, Joel 1 und 2, ἐν K. Budde-Festschrift, (BZAW 34) Giessen 1920, σ. 10-19. — H. Gressmann, Der Messias, Göttingen 1929, σ. 134-139: Die Heuschreckenweissagung.

3. Thérèse Frankfort, Le יב de Joël 1,12, VT 10 (1960), σ. 445-448.

4. M. Sprengling, Joel 1,17, JBL 38 (1919), σ. 129-141. — M. Plath, Joel 1,15-20, ZAW 47 (1929), σ. 159-160.

5. H. Fredriksson, Jahwe als Krieger, Lund 1945, σ. 28-35.

6. K. Budde, Der Umschwung in Joel 2, OLZ 22 (1919), σ. 104-110.

7. K. Budde, «Der von Norden» in Joel 2, 20, OLZ 22 (1919), σ. 1-5. — B. S. Childs, The Enemy from the North and the Chaos Tradition, JBL 78 (1959), σ. 187-198.

8. G. H. van der Meiden, De vertaling van het woord הרר in Joël 2, 23, GThT 51 (1951), σ. 136-139. — O. R. Sellers, A Possible OT Reference to the Teacher of Righteousness, IEJ 5 (1955), σ. 93-95 (ἐν σχέσει πρὸς 2,21-23). — Cecil Roth, The Teacher of Righteousness and the Prophecy of Joel, VT 13 (1963), σ. 91-95.

3,1: καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα καὶ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα.

2. Ἡ κατὰ τῶν ἐθνῶν κρίσις ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφάτ (4,1-17).⁹

3. Ἡ ἐν ἀφθονίᾳ ὑλικῶν ἀγαθῶν ἀποκατάστασις τοῦ Ἰσραήλ (4,18-21).¹⁰

γ'. Γένεσις τοῦ βιβλίου

Αἱ ἄχρι τοῦδε ἐρευνητικαὶ προσπάθειαι πρὸς ἐξήγησιν τῆς γενέσεως τοῦ βιβλίου προϋποθέτουν εἴτε τὴν ἐνότητά του, εἴτε τὸν εἰς δύο διάφορα μέρη διαχωρισμὸν του, εἴτε τὴν σταδιακὴν διαμόρφωσίν του. Ἡ ἐνότης τοῦ βιβλίου ἔχει ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ἀρμονικὴν διάρθρωσιν τῶν δύο μερῶν του, διὸ καὶ οὐδὲν ἄπορον ὅτι ἡ πλειονότης τῶν ἐρευνητῶν (Wellhausen, Nowack, Marti, Denefeld, Theis, Rinaldi, Kapelrud, Weiser, Thompson, Bourke, Bič, Wolff, Fohrer, Keller, Rudolph, Watts, Schmidt: Einf. in das AT, 1982²) συνηγορεῖ ὑπὲρ τοιαύτης ἐνότητος, ἀναγομένης, ἔστω καὶ κατὰ παράδοσιν, εἰς τὸν Ἰωήλ.

Ὁ Kapelrud καὶ ὁ Bič αἴρουν τὰς ἐκ τῆς ἐν τῷ βιβλίῳ ἐπαναλήψεως χωρίων καὶ τῆς ἐν αὐτῷ παραθέσεως χωρίων ἐξ ἄλλων προφητικῶν βιβλίων δημιουργουμένης ἐπιφυλάξεις διὰ θεωρήσεως τοῦ βιβλίου ὡς λειτουργικῶς ἐρριζωμένης λατρευτικῆς προφητείας. Κατὰ τὸν Weiser ὁ προφήτης, προσθέσας τὰ κεφ. 3—4 εἰς τὰ κεφ. 1—2 ἔδωκεν εἰς ταῦτα νέαν ἐρμηνείαν. Ὁ Wolff βλέπει ἐν 2,1-17 ἐξαγγελίαν μελλοντικοῦ κινδύνου καὶ εὐρίσκει τὴν ἀρμονικὴν διάρθρωσιν σαφῶς τεκμηριουμένην γενικώτερον μὲν ἐν 2,27 καὶ 4,17, εἰδικώτερον δὲ ἐν 3,5 καὶ 4,1.

Ὁ Bewer, ὁ Jepsen καὶ ὁ Eissfeldt, χωροῦντες εἰς ἐνδιάμεσον λύσιν, δέχονται τὴν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσιν ὑπαρξίν ἰσηλείου βασικοῦ συστατικοῦ στοιχείου, τυχόντος ὕστερον ἀποκαλυπτικῆς ἐπεξεργασίας. Εἰδικώτερον δ' ὁ Jepsen ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ ἐδαφίων ἀφορώντων εἰς πληγὴν ἀκρίδος (1,[1-4] 5-7. 2,2a-5,7-9,15-20,25-27) καὶ ἐδαφίων ἀφορώντων εἰς ξηρασίαν (1,8-14,16-20. 2,12-14,21-24) καὶ παρατηρεῖ τὴν παράθεσιν χωρίων ἐκ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίου (οὕτω τὰ χωρία 2,15a. 1,14a. 2,21bβ. 2,27b. 2,10b. 2,10a. 2,27 παρατίθενται ἐν 2,1a. 2,15b. 2,20bβ. 2,26b. 4,15. 4,16aβ. 4,17a) καὶ ἄλλων προφητικῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης (οὕτω παρατίθενται ἐν 1,15 τὸ Ἰεζ. 30,2 ἐξ. καὶ τὸ Ἡσ. 13,6, ἐν 2,1b,2a τὸ Σοφον.

9. R. Bach, Die Aufforderungen zur Flucht und zum Kampf im alttestamentlichen Prophetenspruch, WM 9 (1962), σ. 51-79.

10. J. T. Milik, Notes d' épigraphie et de topographie palestiniennes, II: Torrent des Acacias (Joël IV 18), RB 66 (1959), σ. 553-555.

1,14 ἐξ., ἐν 3,4b τὸ Μαλ. 3,23, ἐν 3,5 τὸ Ὁβδ. 17, ἐν 4,1a τὰ Ἱερ. 33,15. 5,4,20, ἐν 4,16αα τὸ Ἀμ. 1,2 καὶ ἐν 4,18a τὸ Ἀμ. 9,13b.

Εὐδιάκριτος ὅμως τυγχάνει καὶ ἡ μεταξὺ ἱστορικοῦ (κεφ. 1—2) καὶ ἐσχατολογικοῦ (κεφ. 3—4) μέρους ὑπάρχουσα διαφορά. Ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης ὁ Vernes¹¹, ἀμφισβητῶν πρῶτος τὴν ἐνότητα τοῦ βιβλίου, ὑποστηρίζει τὴν εἰς δύο διάφορα μέρη διαίρεσιν αὐτοῦ. Μετὰ τοῦτον ἀποδέχονται τοιαύτην διαίρεσιν ὁ Rothstein¹², κατηγορηματικῶς ὁ Duhm¹³ καὶ ἐπιφυλακτικῶς ὁ Sellin. Κατὰ τὸν Duhm ἐν μὲν τῷ α' μέρει θελκτικὸς τις ποιητής, ἀκμάσας μετὰ τὸν Ἀγγαῖον καὶ τὸν Ζαχαρίαν καὶ πρὸ τοῦ Μαλαχίου, περιγράφει πληγὴν ἀκρίδος, ἐν δὲ τῷ β' συναγωγικὸς τις ἱεροκήρυξ τῶν μακκαβαϊκῶν χρόνων ἐκθέτει ἐν λιτῷ πεζῷ λόγῳ τὴν περὶ ἐσχάτων διδαχὴν του καὶ παρεμβάλλει εἰς τὸ ποιητικὸν μέρος τὰ χωρία 1,15. 2,1b-2a,11b. Πάντως ὁ ὑπὸ τοῦ Duhm ὑποστηρικθὲς ὀξὺς διαχωρισμὸς δὲν εὐρίσκει ἀπήχησιν, διὸ καὶ ἡ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἔρευνα, χωροῦσα περαιτέρω, ἐπιδιώκει τὴν κατανόησιν τοῦ προβλήματος διὰ θεωρήσεως τοῦ ἐσχατολογικοῦ μέρους ὡς σταδιακῆς συμπληρώσεως τοῦ ἱστορικοῦ.

Ἦδη ὁ Robinson παρατηρεῖ ὅτι τὰ τὸ β' μέρος ἀπαρτίζοντα τμήματα διαφέρουν ἀπ' ἀλλήλων τοσοῦτον, ὥστε εἶναι λίαν πιθανὴ ἡ εἰς διαφόρους συγγραφεῖς ἀπόδοσίς των. Ὁ δὲ Plöger φρονεῖ ὅτι ἡ ἐν 1,15. 2,1b,2,11 μνεῖα τῆς ἡμέρας τοῦ Γραχβὲ ὀφείλεται εἰς ζωηρὰν ἐξεικόνισιν συγκεκριμένων πληγῶν ξηρασίας καὶ ἀκρίδος, ὅτι ἐν 2,21-27 περιέχεται ἡ ἀμφοτέρα τὰ δεινὰ ταῦτα κατακλείουσα ὑπόσχεσις περὶ σωτηρίας καὶ οὕτω διὰ τοῦ Ἰωήλ ἀπεσχατολογεῖται ἡ ἐκ παραδόσεως γνωστὴ ἰδέα περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ Γραχβὲ, ὅτι τὸ τέλος τῆς ἀρχικῆς συλλογῆς εὐρίσκεται ἐν 2,27, ὅτι κατὰ τὴν ἐπομένην ἐξελικτικὴν βαθμίδα προσετέθη τὸ κεφ. 4 (ἄνευ τῶν στίχων 4-8) πρὸς διασφάλισιν τοῦ ἐσχατολογικοῦ νοήματος καὶ παρελήφθη σκοπίμως τὸ 2,10 ἐν 4,15 καὶ ὅτι τέλος προσετέθη τὸ χωρίον 3,1-4 (τοῦ στίχου 5 θεωρουμένου ὡς μεταγενεστέρας ἐπεξηγηματικῆς προσθήκης). Πιθανολογῶν δ' ὁ Smend παρατηρεῖ ὅτι τελικῶς τὸ βιβλίον ἔχει διαμορφωθῆ οὕτως, ὥστε τὸ ἐσχατολογικὸν μέρος νὰ ἐξυπηρετῆται ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ, ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν δύο μερῶν τούτων ἀπόστασις εἶναι ἐν ταῦτῳ θεματικὴ καὶ χρονικὴ, ὅτι ὁ Ἰωήλ δύναται νὰ θεωρηθῆ λατρευτικὸς προφήτης ἐξαγγελίας κυρίως τὸν περὶ σωτηρίας λόγον, δι' οὗ κατακλείεται ἡ λειτουργία τοῦ α' μέρους, ὅτι τὸ β' μέρος ἔχει ἀποδοθῆ εἰς αὐτὸν ψευδωνύμως καὶ ὅτι πιθανῶς ἡ συγκρότησις τοῦ βιβλίου ἐγένετο περὶ τὸ 400 π.Χ.

11. Maurice Vernes, *Le Peuple d'Israel et ses Espérances*, 1872, σ. 46-54,162 ἐξ.

12. S. R. Driver, *Einleitung in die Literatur des Alten Testaments*, übersetzt und mit Anmerkungen herausgegeben von J. W. Rothstein, 1896, σ. 333 ἐξ.

13. B. Duhm, *Anmerkungen zu den zwölf Propheten*, ZAW 31 (1911), σ. 187.

Δεδομένου ὅτι πλὴν τοῦ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονευομένου ὀνόματος τοῦ προφήτου (Ἰωὴλ υἱοῦ τοῦ Πεθου' ἐλ) δὲν ἀναφέρεται τι ἄλλο περὶ αὐτοῦ, ἢ χρονολόγησις τοῦ ὅλου βιβλίου ἢ ἑκατέρου τῶν μερῶν τούτου βασιίζεται, ὡς εἰκόσ, ἐπὶ τῶν ἐκάστοτε δεδομένων τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς, διὸ καὶ παρὰ τοῖς διαφόροις ἐρευνηταῖς κυμαίνεται μεταξὺ τῆς 9ης καὶ τῆς 3ης ἐκ/δος π.Χ. Ἡ ἡδὴ ὑπὸ τοῦ Credner προταθεῖσα χρονολόγησις τοῦ βιβλίου ἀπὸ τῶν πρώτων δέκα ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ τότε ἀγγλικοῦ Ἰωᾶς (840-801 π.Χ.) ἐβασίσθη κυρίως ἐπὶ τῆς ἐν τῷ ἐβραϊκῷ δωδεκαπροφήτῳ θέσεώς του.¹⁴ Προφανῶς ὅμως, ἐλλείπει ἄλλων στοιχείων, ἢ θέσις αὐτῆ ἐδόθη εἰς αὐτὸ χάρις εἰς τὴν πρὸς τὸ βιβλίον τοῦ Ἀμῶς συσχετίσιν του (πρβ. Ἀμ. 1,2a πρὸς Ἰωὴλ 4,16a καὶ Ἀμ. 9,13b πρὸς Ἰωὴλ 4,18a). Εἰς τὴν ἀπὸ τῆς προαιχμαλωσιακῆς ἐν γένει ἐποχῆς χρονολόγησιν ἠναντιώθη τὸ πρῶτον ὁ Vatke¹⁵ δι' ἐπιχειρημάτων στηριζομένων εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ κατ' αὐτὸν ἀπὸ τοῦ α' ἡμίσεος τῆς 5ης ἐκ/δος π.Χ. καταγομένου βιβλίου. Ἐκτοτε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις περὶ μεταιχμαλωσιακῆς προελεύσεως τοῦ βιβλίου, χωρὶς ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ νὰ ἐλλείπουν ἐρευνηταί, οἳ οὐκ ὁ Kapelrud καὶ ὁ Rudolph, ἔχοντες ἀντίθετον γνώμη.

Οὕτω οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ὅλου βιβλίου ἢ τοῦ βασικοῦ συστατικοῦ στοιχείου ἀμφοτέρων τῶν μερῶν αὐτοῦ χρονολογοῦν ὡς ἐξῆς· ὁ Theis μεταξὺ τῶν ἐτῶν 843 καὶ 765, ὁ Bič τέλη τῆς 9ης ἐκ/δος, ὁ Keller μεταξὺ τῶν ἐτῶν 630 καὶ 600, ὁ Kapelrud περὶ τὸ 600, ὁ Rudolph μεταξὺ τῶν ἐτῶν 597 καὶ 587, ὁ Jepsen ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, ὁ Myers περὶ τὸ 520, ὁ Ahlström μεταξὺ τῶν ἐτῶν 515 καὶ 500, ὁ Watts ἐν τῷ α' ἡμίσει τῆς 5ης ἐκ/δος, ὁ Βέλλας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 500 καὶ 400, ὁ Merx, ὁ Marti καὶ ὁ Nowack περὶ τὸ 400, ὁ Bewer μετὰ τὸν Νεεμίαν καὶ πρὸ τῶν μέσων τῆς 4ης ἐκ/δος, ὁ Weiser τὸ ἐνωρίτερον περὶ τὸ 400, ὁ Wolff μεταξὺ τῶν ἐτῶν 445 καὶ 343, ὁ Fohrer ἐν τῷ α' ἡμίσει τῆς 4ης ἐκ/δος, ὁ Pfeiffer περὶ τὸ 350, ὁ Treves μεταξὺ τῶν ἐτῶν 323 καὶ 285 καὶ ὁ Eissfeldt ἀπὸ 4ης μέχρι 3ης ἐκ/δος.

Οἱ δ' ὑποστηρικταὶ τῆς ἐν τῷ βιβλίῳ διακρίσεως δύο διαφόρων μερῶν χρονολογοῦν ὡς ἐξῆς· ὁ Sellin τὸ α' (κεφ. 1—2) περὶ τὸ 500 καὶ τὸ β' (κεφ. 3—4) μεταξὺ τῶν ἐτῶν 400 καὶ 300, ὁ Robinson τὸ α' (κεφ. 1—2) οὐχὶ πρὸ τῆς 4ης ἐκ/δος καὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ β' (κεφ. 3—4) οὐχὶ πρὸ τῆς 3ης ἐκ/δος. Ὁ Plöger θέτει τὸν μὲν Ἰωὴλ μετὰ τὸν Νεεμίαν, τὴν δὲ προέλευσιν τοῦ φερωνύ-

14. Βλ. Π. Ἰ. Μ π ρ α τ σ ι ὶ τ ο υ, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, 1937, σ. 455-458.

15. W. V a t k e, Die biblische Theologie, wissenschaftlich dargestellt. Die Religion des Alten Testaments nach den kanonischen Büchern entwickelt, I 1835, σ. 462.

μου βιβλίου, πλὴν τοῦ μεταγενεστέρου χωρίου 4,4-8 καὶ τῶν ἐν τῷ τέλει προσθηκῶν, μεταξύ τῶν ἐτῶν 400 καὶ 330.

Πάντως ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὰ ἐρευνητικὰ δεδομένα τείνουν εἰς κατάδειξιν μεταιχμαλωσιακῆς προελεύσεως τοῦ βιβλίου. Ἐξ ἄλλου ἡ γλωσσικὴ καὶ μορφολογικὴ ἐξάρτησις αὐτοῦ ἐκ τῶν παλαιότερων προφητικῶν βιβλίων, ὡς αὕτη τεκμηριοῦται ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ τοῦ Wolff, ἀποκλείει τὴν ἐκ προαιχμαλωσιακῶν χρόνων καταγωγὴν του. Οὕτω ἡ γλῶσσα παρὰ τὴν γλαφυρότητα τῆς εἶναι μετακλασσικὴ, τοῦτ' αὐτὸ μεταιχμαλωσιακὴ, διηνησιμένη πολλαχοῦ, ἰδίᾳ δ' ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἡμέρας τοῦ Γραχβέ, διὰ λέξεων καὶ φράσεων ἐκλεκτικῶς εἰλημμένων ἐκ τῆς προφητικῆς παραδόσεως. Πρβ. 1,15 πρὸς Ἦσ. 13,6. 2,1 ἐξ. πρὸς Σοφον. 1,14 ἐξ. 2,11b πρὸς Μαλαχ. 3,2,23. 2,13 ἐξ. πρὸς Ἰωνᾶ 3,9 καὶ 4,2. 2,20 πρὸς Ἱερ. 1,14 ἐξ. κ.ἄ. καὶ Ἱεζ. 38,6 κ.ἄ. 3,5 πρὸς Ὁβδ. στ. 17 (ὁ Rudolph ὅμως φέρει τὴν φράσιν «καθὼς εἶπεν ὁ Γραχβέ» εἰς σχέσιν πρὸς 2,26b,27). Περαιτέρω καὶ ἄλλαι ἐσωτερικαὶ μαρτυρίαι ἐμφαίνουσι μεταιχμαλωσιακὴν τὴν προέλευσιν τοῦ βιβλίου. Οὕτω ἐν 4,1-3 εἶναι καταφανὴς ἡ διὰ τῆς αἰχμαλωσίας δημιουργηθεῖσα κατάστασις. Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται ὅτι ὁσάκις ὁ λόγος ἀπευθύνεται πρὸς τὴν ἡγεσίαν τοῦ λαοῦ (1,2,13 ἐξ. 2,16 ἐξ.), ταύτην ἀποτελοῦν οὐχὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ αὐλή του, ἀλλ' οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ πρεσβῦται. Ἡ δ' ὑπαρξίς τοῦ ναοῦ (1,9,14,16. 2,14. 4,18) καὶ τοῦ τείχους (2,7,9), ἔτι δὲ καὶ λατρείας μὴ ἀφισταμένης τῆς ὑπὸ τοῦ Ἑσδρα καὶ τοῦ Νεεμίου ἀναδιοργανωθείσης, ὑποδηλοῖ ὡς χρόνον προελεύσεως τοῦ βιβλίου τὸ α' ἡμισυ τῆς 4ης ἐκ /δος π.Χ. Ἡ ἐν 4,6 μνεία τῶν ἐλλήνων δὲν ὑποδηλοῖ καὶ ἔτι μεταγενεστέραν προέλευσιν τοῦ βιβλίου, διότι προφανῶς ἡ ἐν πεζῷ λόγῳ περικοπὴ 4,4-8 εἶναι προσθήκη, διασπῶσα τὴν συνοχὴν τῶν ἀκραιφνῶς ἐσχατολογικῶν χαρακτῆρα ἐχόντων συμφραζομένων (πρβ. Smend). Τὴν περικοπὴν ταύτην δύναται τις μετὰ τοῦ Treves νὰ θεωρήσῃ καταγομένην ἐκ τοῦ μεταξύ τῶν ἐτῶν 323 καὶ 285 π.Χ. χρονικοῦ διαστήματος, τ.ἔ. ἐκ τῶν χρόνων Πτολεμαίου τοῦ Α'. Παρατηρητέον δὲ μετὰ τοῦ Kaiser ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Myers καὶ τοῦ Alström προσαγόμενον καὶ εἰς τὸν Al-bright ἀναγόμενον ἐπιχείρημα ὅτι ἡ ἐν 4,8 μνεία τῶν σαβαίων δὲν ἐπιτρέπει χρονολογικὴν τοποθέτησιν μετὰ τὴν 6ην ἐκ /δα π.Χ. δὲν εὐσταθεῖ, διότι περὶ τῆς δράσεως αὐτῶν ὑπάρχουσι μαρτυρίαι ἀπὸ τῆς 5ης μέχρι τῆς 2ας ἐκ /δος π.Χ. (πρβ. A. Dietrich, KP τ. 4, 1972, σ. 1476).

Ἐκ τοιούτων ἐρευνητικῶν δεδομένων δύναται τις μετὰ τοῦ Kaiser νὰ συναγάγῃ ὅτι ὁ Ἰωήλ, δράσας κατὰ τὴν πιθανωτέραν ἐκδοχὴν περὶ τὸ 400 π.Χ. ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ προαναγγέλλας τὴν κατάπausιν ἐνοσηφάσης πληγῆς ἀκρίδος καὶ ξηρασίας, ἐγνώρισε τὴν ἐπαλήθευσιν τῶν προφητικῶν του λόγων (πρβ. 2,19), ὅτι ἐν τῇ ζωηρᾷ περιγραφῇ τῆς ὡς δεινοῦ ἐχθροῦ ἐξεικονιζόμενης ἀκρίδος¹⁶ διεγνώσθη ὑπ' ἄλλων ἔπειτα προμηνυομένη ἡ ἐπέλευσις τῶν

16. Πρβ. J. D. Whiting, Jerusalem's Locust Plague, National Geogra-

ἔθνῶν διὰ τὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Γλαχβὲ κρίσιμον ἀγῶνα καὶ ὅτι ἡ οὕτω πως νοηθεῖσα προφητεία, συμπληρωθεῖσα σταδιακῶς, διεμορφώθη εἰς τὴν γνωστὴν ἡμῖν συγγραφὴν, εἰς ἣν ἀντικατοπτρίζονται αἱ κατὰ τὴν 4ην ἐκ /δα π.Χ. ἐσχατολογικαὶ προσοδοκαὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος.

δ'. Θρησκευτικὴ σπουδαιότης

Ἡ σταδιακὴ διαμόρφωσις τοῦ βιβλίου μαρτυρεῖται οὐ μόνον ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ διακρίσεως δύο συστατικῶν στοιχείων, ὧν τὸ ἐν λατρευτικῶν προφητικῶν καὶ τὸ ἕτερον ἐσχατολογικόν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τούτων, ἐπιτυγχανομένου διὰ συσχετίσεως τῆς πληγῆς τῆς ἀκρίδος πρὸς τὴν ἡμέραν τοῦ Γλαχβέ. Τὸ α' συστατικὸν στοιχεῖον προέρχεται ἐκ τοῦ Ἰωήλ, διὸ καὶ δύναται οὗτος νὰ θεωρηθῇ ὡς λατρευτικὸς προφήτης. Οὕτω ὁ Ἰωήλ ἐμφανίζεται ὡς συνεχιστὴς τοῦ εἰς σωτηρίαν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἄλθρον τῶν ἐχθρῶν τούτου ἀφορῶντος κηρύγματος τῶν προγενεστέρων του λατρευτικῶν προφητῶν. Κέντρον τῆς διδασκαλίας του εἶναι ὁ δικαιοκρίτης Θεός, ὁ κύριος τοῦ κόσμου καὶ τῆς τῶν λαῶν ἱστορίας. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνον δίκαιος, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὸς καὶ δὴ καὶ ἐλεήμων, οἰκτίρμων καὶ μακρόθυμος. Δέχεται προθύμως τὴν νεομισμένην λατρίαν, ἀρκεῖ αὕτη νὰ εἶναι ἐκδήλωσις πραγματικῆς ἐσωτερικῆς συντριβῆς καὶ μετανόιας.

Ἡ ἡμέρα τοῦ Γλαχβέ¹⁷, προμηνυομένη ἐν τῷ α' τῶν δύο συστατικῶν στοιχείων, περιγράφεται ἐν τῷ β' τούτων. Ἡ δὲ περιγραφή αὐτῆς εἶναι τοσοῦτον ἐκτενὴς καὶ συστηματικὴ, ὅσον ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ προφητικῷ βιβλίῳ τῆς Π. Διαθήκης. Πρόκειται περὶ παλαιᾶς θρησκευτικῆς ἰδέας, ἣτις ἔσχε μακρὰν ἐξέλιξιν. Κατ' ἀρχὰς ἐσήμαινε ἀναμενομένην συμπαράστασιν τοῦ Γλαχβέ ὑπὲρ

phic 28 (1915), σ. 511-551.— C. J. Krebs, *Ecology: The Experimental Analysis of Distribution and Abundance*, New York 1978² (βλ. ἰδίᾳ κεφ. 16, ἐνθα περιέχεται βραχεῖα εἰσαγωγὴ εἰς τὴν τακτικὴν τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀκρίδος).

17. W. Cannon, «The Day of the Lord», in Joel, CQR 103 (1927), σ. 32-63. — G. von Rad, λ. ἡμέρα, ἐν ThWNT II (1935), σ. 945-949. — W. A. Heidel, *The Day of Jahweh*, 1939. — Skwarezewski, *Dies Iahve* in libro Ioélis prophetae, 1939. — L. Černý, *The Day of Jahweh and Some Relevant Problems*, Prague 1948. — S. Mowinkel, NTF 59 (1958), σ. 1-56. — J. Bourke, *Le jour de Yahvé dans Joël*, RB 66 (1959), σ. 5-31, 191-212. — R. Largetment / H. Lemaître, *Le Jour de Yahweh dans le contexte oriental*, BEThL 12 (1959), σ. 259-266. — G. von Rad, *The Origin of the Concept of the Day of Yahweh*, JSST 4 (1959), σ. 97-108. — Τοῦ αὐτοῦ, *Theologie des Alten Testaments*, II 1960, 1968⁵, σ. 129-133: *Der Tag Jähwes*. — A. Strobel, *Untersuchungen zum eschatologischen Verzögerungsproblem*, 1961. — E. Jenni, λ. Day of the Lord, ἐν IDB τ. 1 (1962), σ. 784-785. — R. Martin - Achard / B. Reicke, λ. Tag des Herrn, ἐν BHH τ. III (1966), σ. 1923-1925.

τοῦ κατ' ἔχθροῦ ἐκστρατεύοντος λαοῦ Του. Ἐπειτα ἡ ἔκφρασις πίστεως εἰς τοιαύτην ἐπέμβασιν τοῦ Γλαχβέ διηυρύνθη ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν περὶ θείας θεοφανείας ὁμοιογενῆ ιδέαν. Ὑστερον ἡ ἡμέρα τοῦ Γλαχβέ νοεῖται ὡς ἐπάγουσα ἐπὶ τὸν ἀπειθοῦντα Ἰσραὴλ ὄλεθρον καὶ οὐχὶ σωτηρίαν (Ἄμ. 5,18-20. Ἦσ. 2,12-17. Σοφον. 1,7 ἐξ.). Μεταγενέστεροι ὅμως προφηταὶ (Ἦσ. 13,1 ἐξ. 34,2 ἐξ. Ὁβδ. στ. 15. Ἰωήλ 4,12 ἐξ. Ζαχ. 12,2 ἐξ.), προϋποθέτοντες τὴν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐπαπειληθεῖσαν κρίσιν ὡς συντελεσθεῖσαν διὰ τε τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, βλέπουν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Γλαχβέ σωτηρίαν διὰ τὸν Ἰσραὴλ καὶ ὄλεθρον διὰ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν λαόν Του ἐχθρικῶς συμπεριφερόμενα ἔθνη.

Ἡ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἰωήλ θεώρησις αὕτη ἴσταται ἐν τῷ μεταιχιμῷ τῆς προφητικῆς καὶ τῆς ἀποκαλυπτικῆς ἐσχατολογίας. Ἡ ὑπὸ παλαιότερων προφητῶν προεξαγγελθεῖσα τιμωρία τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπίμονον ἀθέτησιν τοῦ θείου θελήματος ἔχει μὲν ἐπέλθει ὡς δεινὴ καταστροφή, ἀλλὰ δὲν συνεπάγεται καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς διαθήκης, ἥς ἡ παραμόνιμος ἰσχὺς ἀνάγεται εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχικὴν θέσπισίν της. Ὁ δευτερονομιστικὸς χαρακτήρ τῆς ἀντιλήψεως ταύτης εἶναι καταφανής. Κατὰ τὸν δευτερονομιστὴν ἡ ἐπὶ τοῦ Χωρηβ συναφθεῖσα διαθήκη ἔχει παντοτινὴν ἰσχὺν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἰσχύει καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιτραπεῖσαν καταστροφήν. Ἄλλαις λέξεσι καὶ αὐτὴ ἡ κατάφωρος ἀνυπακοή, εἰς ἣν ὀφείλεται ἡ ἐπελθοῦσα καταστροφή, δὲν καταλύει τὴν διαθήκην, ἀλλ' ἀπλῶς ἀναστέλλει τὴν ἰσχὺν ταύτης μέχρις ἐκδηλώσεως εἰλικρινοῦς μετανοίας. Ταύτης ἐν προκειμένῳ διαπιστουμένης, δὲν γίνεται πλέον λόγος περὶ ἐνοχῆς.

Παρατηρητέον λοιπὸν ὅτι ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἰωήλ ἡ ἀξιουμένη ἐπιστροφή τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξαιρέται μὲν ὡς καὶ πρότερον παρὰ τῷ δευτερονομιστῇ καὶ τῷ Ἰεζεκιήλ, ἀλλ' ἔχει διάφορον τὴν συσχέτισίν της. Οὕτω ἐνῷ ὁ δευτερονομιστὴς συνδέει αὐτὴν πρὸς τὸν νόμον καὶ τὴν κατ' ἐφαρμογὴν τούτου ἀποκατάστασιν καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ πρὸς τὴν ἐν συναισθήσει τῆς ἐνοχῆς ἀποδοχὴν τοῦ προφητικοῦ λόγου (πρβ. Ἰεζ. 3,20-21. 18,21-32. 33,1-20), τὸ βιβλίον τοῦ Ἰωήλ συνδέει αὐτὴν πρὸς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ Γλαχβέ προφητικοῦ λόγου, ὅστις ὑπερβαίνων τὴν ἡδὴ διὰ τοῦ νόμου ἐπιτευθεῖσαν ἀποκατάστασιν καὶ τὴν διὰ παροχῆς ὑλικῶν ἀγαθῶν μαρτυρουμένην δικαίωσιν προσεγγίζει τὰ ὅρια τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ λόγου διὰ περιγραφῆς τῶν γενησομένων ἐνθεν μὲν ἐπὶ τῷ πλησιασμῷ τῆς ἡμέρας τοῦ Γλαχβέ (τ. ἔ. τῆς ἐπιδαφιλεύσεως πνευματικῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐκτάκτων φυσικῶν φαινομένων), ἐνθεν δὲ ἐπὶ τῇ ἐλεύσει τῆς ἡμέρας ἐκείνης (τ. ἔ. τῆς κατὰ τῶν ἐθνῶν κρίσεως ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφάτ), ἐν ᾗ χάρις εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ ἐν Σιών ἐπιφανησομένου Θεοῦ ἢ ἐν τῷ παρόντι κατάστασις θὰ μεταβληθῇ ἄρδην. Πᾶς δ' ἐπικαλούμενος τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀναμένων

ἐν μετανοίᾳ τὴν μεγάλην καὶ φοβερὰν ἡμέραν Αὐτοῦ θὰ διασωθῆ καὶ θὰ ζήσῃ ἀπηλλαγμένος παντὸς κακοῦ.

ε'. Τὸ βιβλίον ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ

Ἡ ὄχι παρὰ τοῖς χριστιανοῖς κατέστησε τὸν Ἰωὴλ γνωστότατον εἶναι ἢ περὶ ἐκχύσεως τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ προφητεία, ἣν τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα οὐ μόνον ἐθεώρησεν ὡς προαγγελίαν τῆς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς ἐλεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος (Πράξ. 2,16-21),¹⁸ ἀλλὰ καὶ συνεσχέτισε καὶ πρὸς τοὺς ἐθνικούς. Οὕτω τῆς διὰ τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος ἐσωτέρας ἀναγεννήσεως δύναται ἐφεξῆς νὰ ἀπολαύῃ πᾶς ἄνθρωπος φοβούμενος τὸν Θεὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην (Πράξ. 10. Πρβ. ὡσαύτως Ρωμ. 5,5. 10,13. Α' Κορ. 12). Ἐν τῇ χριστιανικῇ συναφείᾳ ταύτῃ ὁ Ἰωὴλ καλεῖται ἐνίοτε «προφήτης τῆς Πεντηκοστῆς».

Ἐκ τῶν εἰς τὸν Ἰωὴλ (καὶ γενικώτερον εἰς τὸ Δωδεκαπρόφητον) ὑπομνημάτων παλαιῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ συγγραφέων σφύζονται τὸ τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας (MPG 66), τὸ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (MPG 71), τὸ τοῦ Θεοδώρητου Κύρου (MPG 81) καὶ τὸ τοῦ Ἰερωνύμου (MPL 25). Πρβ. ΠΔΟ' τ. 22 (1963), σ. 169-194.

στ'. Κείμενον

Ἐξαιρέσει παραφθορῶν τινων, τὸ ἐβραϊκὸν κείμενον τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰωὴλ ἔχει παραδοθῆ ἐν ἱκανοποιητικῇ καταστάσει. Αἱ ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσαι παραφθοραὶ εἶναι ἐπουσιώδεις (βλ. ἰδίᾳ 1,7,17,18. 2,11,23,25. 3,5. 4,9,11,21). Ἐν τισιν ἐξ αὐτῶν παρέχεται βοήθεια διὰ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' (λ.χ. 2,7).¹⁹ Αἱ ἐνιαχοῦ τοῦ μασωριτικοῦ κειμένου διακρινόμεναι προσθῆκαι (π.χ. ἐν 2,3,11,20,26. 3,4. 4,3) εἶναι ὡσαύτως ἐπουσιώδεις. Ἐκ τῶν περὶ τὰς ἐξ ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Ο' ἐπουσιωδῶν προσθηκῶν δύο ἢ τρεῖς (λ.χ. 1,18) ὑποδηλοῦν ὡς προκριτέαν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου.

18. A. Gelin, L' Annonce de la Pentecôte, Bible et Vie Chrétienne 27 (1959), σ. 15-19. — A. Kerrigan, The «Sensus plenior» of Joel III, 1-5 in Act. II, 14-36, BEThL 12-13 (1959) — Sacra Pagina II, σ. 295-313.

19. S. E. Loewenstamm, יוֹהֵאֵל = יוֹהֵאֵל?, Leshônenu 24 (1959/60), σ. 107-108. — D. Leibel, On יוֹהֵאֵל (Joel 2,7), אֲתֹתִי, σ. 253.